קזימיר מלביץ': הריבוע השחור בן 100 שנה

כמה אמנים היום חיים את אידיאל האמנות שלהם אל מול הנצח ולא אל מול הקהילה? תמר גטר חוזרת אל*הריבוע השחור* של מלביץ', מאה שנה לאחר שנוצר

עבודה אחת מאת תמר גטר דצמבר 31, 2015

מלביץ' עצמו היה הראשון לכנות את הריבוע שלו איקונין. זו הייתה תשוקתו והיא הייתה כפולת פנים: לייצר את האיקונין הראשון שאיננו איקונין - מופשט וחף מן הקדושה ומכל תוכן תיאולוגי - ובה במידה לפתוח אותו למרחב עליון של קדושה חדשה. ככה זה, כאשר מבינים ש"האמנות איננה זקוקה לנו, ומעולם, למן הרגע הראשון בו זרחו כוכבים בשמים, גם לא הייתה זקוקה לנו".

Malevich.black-square.jpg

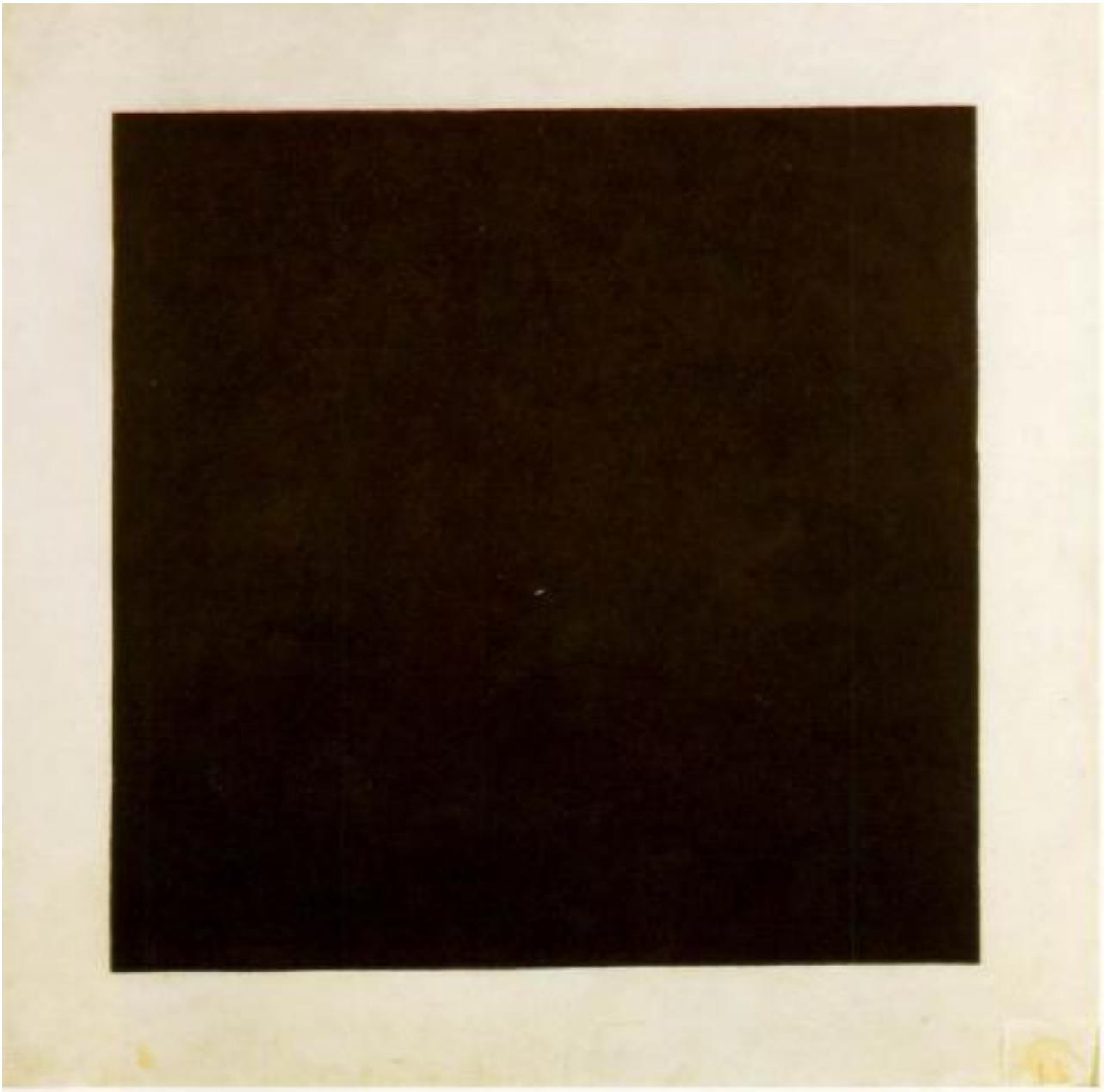

[1]קזימיר מלביץ'. ריבוע שחור, שמן על בד, 79.5*79.5 ס״מ
1915

הנה תמצית הרעיון השנוא היום: אמנות אשר האנושי איננו הממד המכונן שלה. כמה אמנים היום חיים את אידיאל האמנות שלהם אל מול הנצח? אל מול הקהילה... מעט מאוד. ואלה המגלים את ליבם שאכן כך הוא אצלם, מייד נחשבים למיושנים או אזוטריים במקרה הטוב, ולסוציופטים יהירים ומיותרים במקרה הרע.

אבל כמה נפלאה ההבנה הזו של מלביץ': מעולם... הוא אומר, למן הרגע הראשון בו זרחו כוכבים בשמים... לא הייתה האמנות זקוקה לנו.

מעולם? ממתי? כבר היו היבשות והיו הדשא והגנים, ואז, ביום הרביעי, נקבעו המאורות.

מאז. לא פחות מזה. למן ההתחלה לא הייתה האמנות זקוקה לנו. כשמדובר באמנות מדובר בעליונות של הרגש הטהור. הווה אומר, להכיר בעובדה החותכת - כך מלביץ' - של אופייה נטול העצם של הרגישות/מודעות. זו תמצית*הריבוע השחור* ובה במידה תמצית כל הגותו של מלביץ', גם מלביץ' המאוחר של ציורי האיכרים הצבעוניים. רבים חושבים שהוא בגד בעצמו אחרי המהפכה. ההפך הוא הנכון: הנושא, העצם, החפץ, האובייקט, כל מה שהוא אשלייתי או ייצגני, היה ונשאר ה-

היחידה המשמעות שנעקפת פעם בכל נרצחת - הבדל כל ללא ,פיגורטיבית או מופשטת - האמנות .האמנות של KILLER שיכולה להיות ל"עולם" באמנות: כאשר צורה היא אמיתית - היא עולם. הלא-אובייקט של*הריבוע השחור*פרט את הצליל העדין, הדק והחד שלו, כנגד הקהות האטומה המציינת את הסף ההג ותי של תרבות רטינלית שלמה, ולאו דווקא כנגד פיגורציה באשר היא, כפי שסברו רבים.

[2] malevich-peasant-woman-c1928-30.jpg

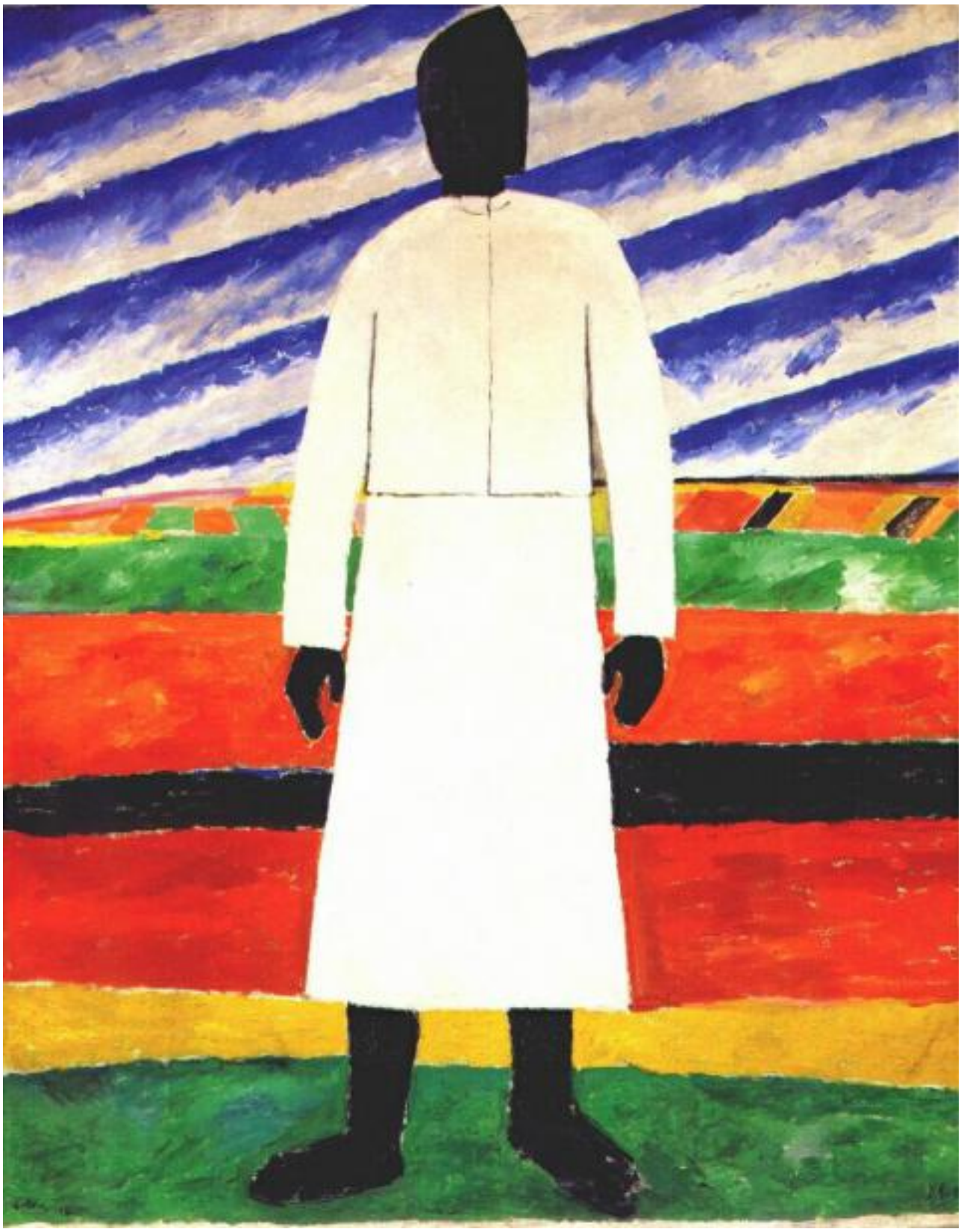

[3]קזימיר מלביץ'. איכרה
1930-1928

תוקפו של "עולם" באמנות הוא פרי הכושר להמציא צורות בעלות תוקף אמיתי. התוקף העולמי של הצורה בא ממנה - זהו כושר של מידה ומתן מידה. כדי לחשוב את החורבן שייצרה תרבות הרטינה ההיסטורית צריך היה כושר של מידה, ואילו

ההתרגשות, אהבת האמת, הרגש העליון - הם שהעלו את האפשרות של הציור השחור הזה. זהו גם רגע בו מבקיעה בצורה גבישית ההבנה שלמידות אין קיום שיקופי, כלומר, הרגישות האמנותית - כושר האבחנה של אמן - איננה מתחומי האשלייתי או המימטיקה. לכן, בעל כורחך, אתה הופך לפטפטן בניסיונך לבארה (לפרש ולמשמע את צורותיה של האמנות) בתהליך של החזרתה ל"אחור", או עיגונה במציאות של העולם היומיומי. כך נוהגים מרבית המפרשים לפני ואחרי מלביץ', גם היום, ללא שינוי רב. הם מנסים לברוא לאחור את המרקע (היסטורי, סוציולוגי, פסיכולוגי, לאומי, ביוגרפי, וכו') שממנו יתורצו צורות האמנות, ויתר על כך: המרקע שייתן להן את הגושפנקה הערכית שלהן.

את הרעיון המודרני היסודי הזה, אודות רצחנותו הנוראה של העצב האופטי (nerve optic), אנו שומעים כבר כמאה חמישים שנה. ואף יותר. זה תמיד אקטואלי. זה תמיד בוער. כל כך מעט יוצרים ואנשי אמנות מכילים באמת את הרעיון הזה. רעיון על-זמני. אבל כל הגדולים, וביניהם גם מלביץ', כולם עד אחד, הרגישו וביטאו אותו באופנים שונים. כולם הבינו שהדמיון, הנפש, הרגש, מוזלים ומוטפשים כאשר מתעקשים על אפיונם בקטגוריות של קלט-פלט (האמן כ"משקיף").

הריבוע השחור של מלביץ' הוא המרד האולטימטיבי בטרור הזה, אשר בו שבה האמנות ונרצחת (מתפטפטת-מתדובבת) דור אחרי דור, ותמיד בידי אוהביה! איך לעשות פעם אחת ולתמיד משהו ש"יכה את המומחה"; ציור בלי "כלום", אודות "לא כלום"... סתום לחלוטין ופתוח ל"הכול". מלביץ' עשה את זה. במובן רציני, רדי-מייד - יש רק אחד, וגם ציור מופשט במובן העליון שלו - יש רק אחד.

שניים, בעצם - אחד שחור ואחד לבן...1

[4] theo greek.jpg

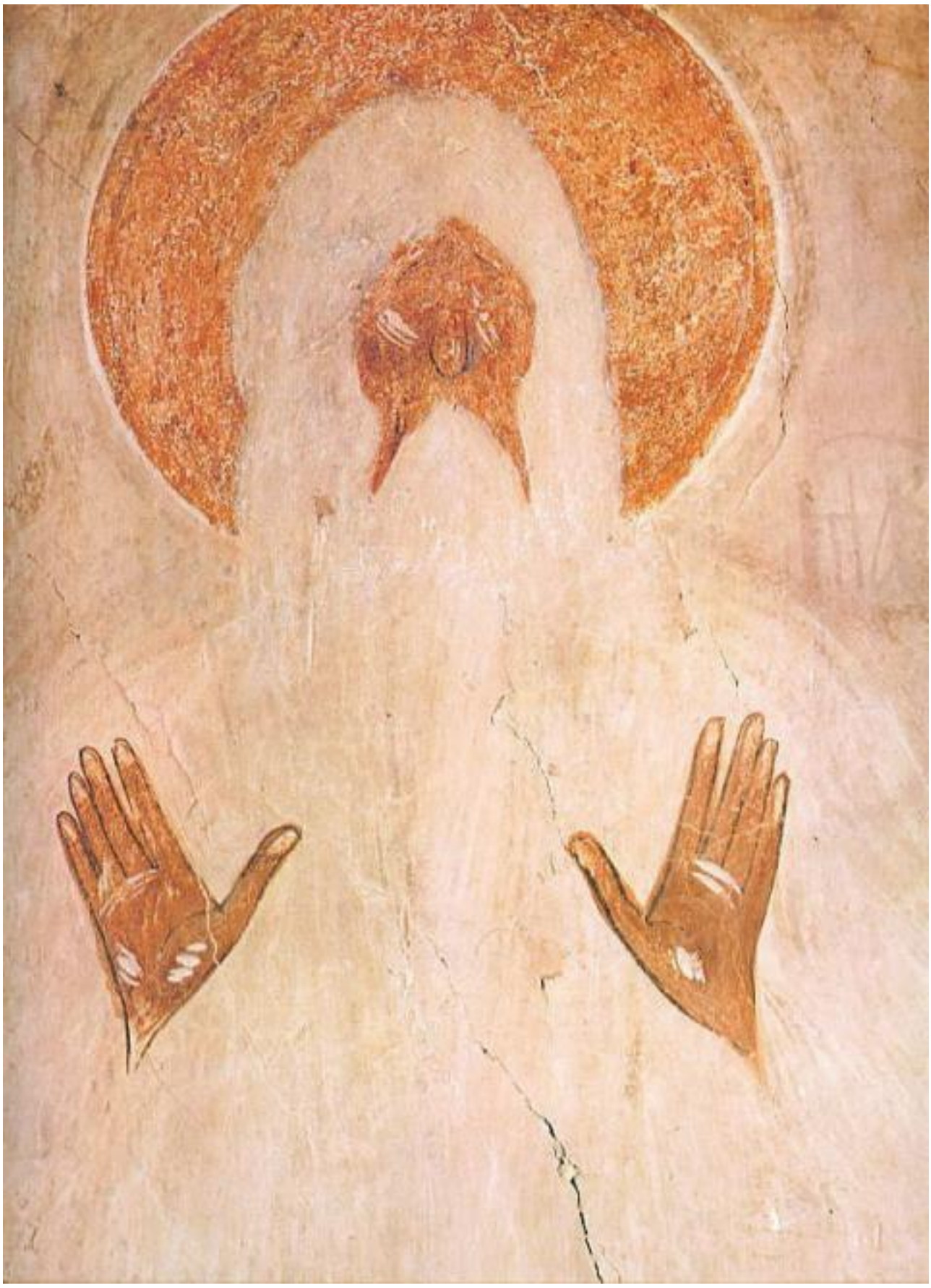

[5]תיאופנוס היווני. מקאריוס הקדוש, פרסקו מהקיר המערבי, קתדרלת הטרנספיגורציה, רחוב איליאנה, נובגורוד 1374

היה הסופרמטיזם, הגות צבעונית בינונית, ואז - אחרי ההיריון הארוך - בא הדבר, כאשר מלביץ' הציף את עולמותיו בפיגמנטים רבים וזוהרים - ציורי האיכרים והבבושקות הנפלאים. שום מהפכה ואף אידיאולוגיה לא חרטו בתודעה שלי חופש ויופי עילאיים יותר מן הבדים הטוטליים הללו, אלה שהורתם ולידתם הרליגיוזית מן*הריבוע השחור*.

אפרופו חופש: מלביץ', התיאורטיקן הקיצוני ונטול הפשרות הזה, גם אהב מאוד את רובנס, למי שלא יודע...

כושר הסימון הזה, של קצה, הצבעה כה אנרגטית וכה שקטה על מופשטות המידה - לעצם העניין הזה דרוש רגש עצום ורב. והתהליך כולו - מ*הריבוע השחור* ועד לציורי האיכרים, והפוך: מהם בחזרה לריבוע - הוא הגילוי המדהים והמפתיע של עוצמת הרגש וכושר האבחנה החיוני של מלביץ'. האם, למשל, אפשר לדמיין את מונדריאן "חוזר" לפיגורה? נדמה לי שלא. מחומרת הפרדוקס ש*להריבוע השחור*, ומן הטווח וההיקף של הפרוגרמה האמנותית המיוחלת - למן הרגע הראשון בו זרחו כוכבים בשמים - מעניין להקשיב למה שהיה למלביץ' לומר על קודמיו המודרניים, שאף הם קראו תגר על העצב האופטי. למשל, מה הוא חשב על סזאן? הוא חשב שסזאן היה הכרחי לחלוטין, אבל פרובינציאלי. על הקוביזם, שהזין אותו ואת חבריו במוסקבה ופטרוגרד בהזנה עמוקה, הוא חשב שאיננו שווה הרבה יותר ממתודה דיאלקטית. לכן, מבחינת מלביץ', לא לסזאן ולא לקוביסטים היה משהו מעניין להציע לגבי האידיאה של ערך האמת של יצירת אמנות. מבחינתו, סיפור האמנות לא יכול להיות סיפור טקטי אודות קונבנציות וקונטרה-קונבנציות. לי, באופן אישי, לא נראה כל כך טוב לשים את סזאן בחבילה אחת עם הקוביסטים. אבל אל הקבוצות אליהן היה קשור מלביץ' במוסקבה זה הגיע כך. על כל פנים, הנקודה כאן היא עניין המוחלטות והנצח.

[6] 0.10_Exhibition.jpg

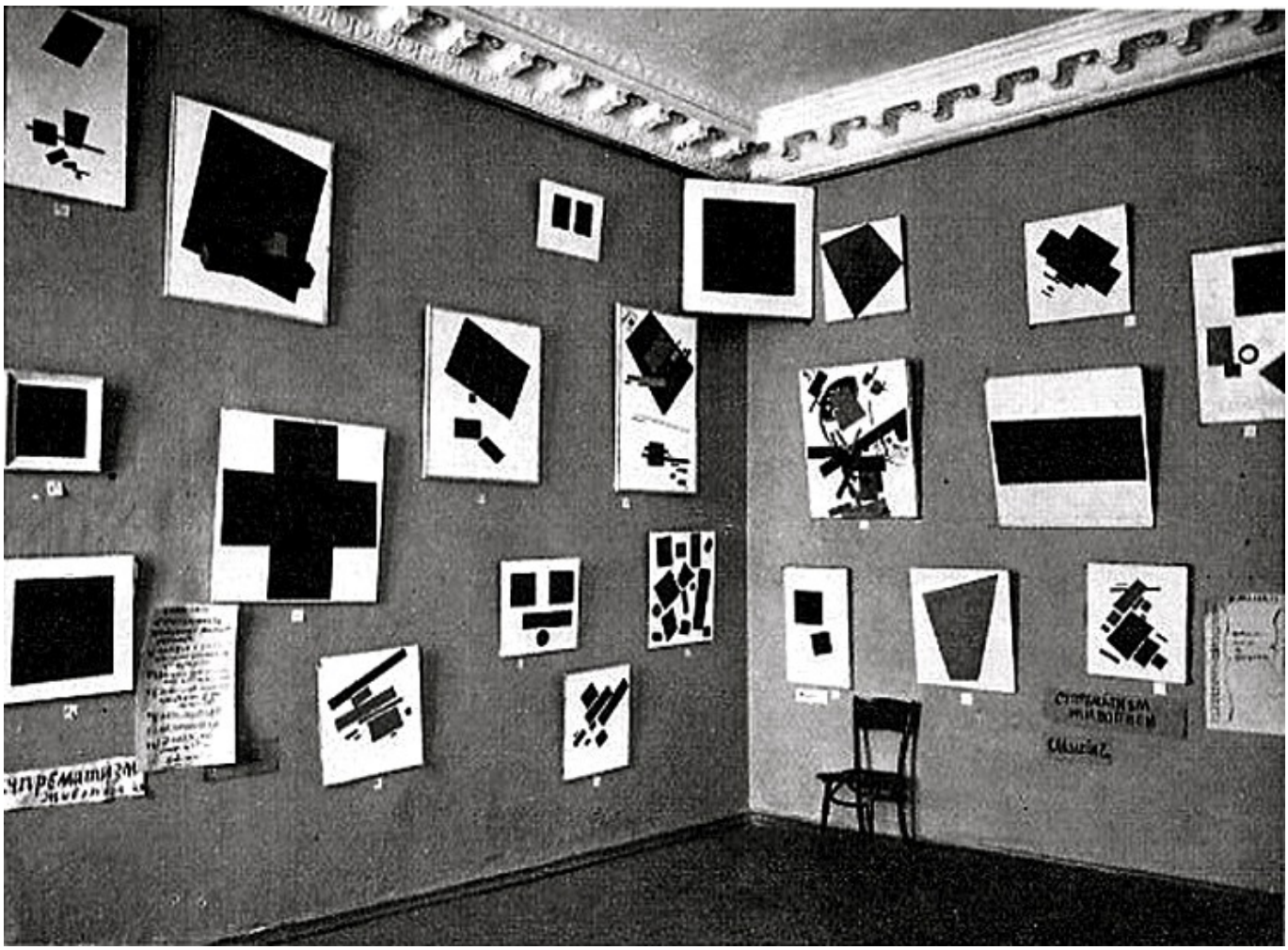

[7]עבודות סופרמטיסטיות של קזימיר מלביץ' מוצגות בתערוכת 0.10, פטרוגרד 1915

ב-1927 העמיד מלביץ' דברים על דיוקם. הערך והמשקל של יצירה, של מעמד-צורך-תוקף צורותיה, אינם פרמטרים של נוסחאות היסטוריות, אינם כלל וכלל מתחום ההיסטוריה. והוא שכבר נאמר בצורה נפלאה: "... ולמן הרגע הראשון בו זרחו כוכבים בשמים, גם לא הייתה זקוקה לנו".

יש שיחה, שהיא תפלה בעיני, על מלביץ' העכשווי כביכול, אבי הלוגו, התווית או התג. אין טעם בשיחה הזאת. חבל על המאמץ. מלביץ' איננו מתאזרח בשום צורה בתחומי המוצרים והמסחר. גם לא מלביץ' של הסטנדרט והארכיטקטון. הוא נביא חשוב וגדול מאוד, אך הוא איננו הנביא של ה-CITY SMART העכשווית.

הריבוע השחור הועלה ונתלה מתחת לתקרה, בפינת חדר התצוגה של התערוכה הסופרמטיסטית הראשונה (0.10, פטרוגרד, 1915). משם הוא חלש על כל השאר, התלוי מתחתיו. המיקום של הריבוע השחור הוא מיקומו של האיקונין - הקדוש הביתי, בתבנית סידורו של הבית המסורתי של אורתודוקסים רוסים. לכן בחר מלביץ' במיקום זה, כי "האמנות איננה זקוקה לנו, ומעולם, למן הרגע הראשון בו זרחו כוכבים בשמים, גם לא הייתה זקוקה לנו".

- 1. הכוונה כמובן לציור של מלביץ', *לבן על לבן*, 1918

Source URL: http://tohumagazine.com/he/article/%D7%A7%D7%96%D7%99%D7%9E%D7%99%D7%A8-%D7%9E%D7%9C%D7%91%D7%99%D7%A5-%D7%94%D7%A8%D7%99%D7%91%D7%95%

D7%A2-%D7%94%D7%A9%D7%97%D7%95%D7%A8-%D7%91%D7%9F-100-%D7%A9%D7%A0%D7%94

Links
[1] http://www.tohumagazine.com/sites/default/files/Malevich.black-square.jpg
[2] http://tohumagazine.com/file/malevich-peasant-woman-c1928-30jpg
[3] http://www.tohumagazine.com/sites/default/files/malevich-peasant-woman-c1928-30.jpg
[4] http://tohumagazine.com/file/theo-greekjpg
[5] http://www.tohumagazine.com/sites/default/files/theo%20greek.jpg
[6] http://tohumagazine.com/file/010exhibitionjpg-0
[7] http://www.tohumagazine.com/sites/default/files/0.10_Exhibition_0.jpg